

INKLYUZIV TA'LIMNING TIBBIY-PEDAGOGIK-IJTIMOYIY MODELI

Djurayeva Sohiba Barat qizi

Mavlonova Durdonamavlonova8 qizi

Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti

E-mail: durdonamavlonova8@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15043205>

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim nogironligi yoki maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalarga teng ta'lim imkoniyatlarini yaratishga qaratilgan konsepsiya hisoblanadi. Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning tibbiy, pedagogik va ijtimoiy jihatlari tahlil qilinadi. Modelning har uch jihati bolalarning to'laqonli ta'lim olishiga qanday ta'sir qilishini ilmiy yondashuvlar asosida baholash orqali samaradorlik ko'rsatkichlari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishga doir tavsiyalarni ilgari suradi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, tibbiy model, pedagogik model, ijtimoiy model, maxsus ehtiyojlar, ta'lim siyosati.

Annotatsion: Inclusive education is a concept aimed at creating equal educational opportunities for children with disabilities or special needs. This article analyzes the medical, pedagogical, and social aspects of inclusive education. Through a scientific assessment of how each of these three models impacts children's comprehensive education, effectiveness indicators are analyzed. The research findings propose recommendations for the further development of the inclusive education system.

Keywords: inclusive education, medical model, pedagogical model, social model, special needs, educational policy

Inklyuziv ta'lim barchmdira bolalarning teng huquqli ta'lim olishini ta'minlashga yo'naltirilgan tizi. Bunday ta'lim modeli nogironligi yoki maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalarni umumiy ta'lim muhitiga qo'shishni nazarda tutadi. Inklyuziv ta'limning asosiy yondashuvlaridan biri tibbiy-pedagogik-ijtimoiy modeldir, bu uch asosiy yo'nalishning integratsiyasiga asoslanadi. Ushbu maqola mazkur modelning samaradorligini tahlil qiladi va uning amaliy qo'llanilishida duch kelinayotgan muammolarni ochib beradi. So'nggi yillarda dunyo miqyosida inklyuziv ta'limni qo'llash borasida turli tajribalar yig'ildi. Xalqaro tashkilotlar, xususan, BMTning Ta'lim, Fan va Madaniyat tashkiloti (UNESCO) inklyuziv ta'limni qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng qamrovli dasturlar ishlab chiqmoqda. Shuningdek, ko'plab mamlakatlarda maxsus ehtiyojli bolalar uchun inklyuziv ta'limning turli modellarini yaratish va tatbiq etish yo'nalishida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA. Inklyuziv ta'lim bo'yicha ilmiy manbalar va xalqaro tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati uch asosiy omilga bog'liq: tibbiy xizmatlarning sifati, pedagogik yondashuvning samaradorligi va jamiyatning ijtimoiy qo'llab-quvvatlashi.

Xalqaro adabiyotlarda keltirilgan asosiy jihatlar:

• UNESCO (2021) tomonidan e'lon qilingan tadqiqotlarda inklyuziv ta'lim modeli global miqyosda qanday amalga oshirilayotgani va uning samaradorlik ko'rsatkichlari tahlil qilingan.

• Florian L. (2014) tomonidan yozilgan "The SAGE Handbook of Special Education" asarida inklyuziv ta'limning pedagogik yondashuvlari va innovatsion metodlari bayon etilgan.

• Slee R. (2018) o'zining "Inclusive Education: From Policy to Practice" asarida inklyuziv ta'lim siyosati va uning amaliyotdagi qo'llanilishi masalalariga urg'u bergan.

• O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi (2020) tomonidan ishlab chiqilgan strategiya mamlakatimizda inklyuziv ta'lim rivojlanishining yo'nalishlarini belgilaydi.

Adabiyotlarni tahlil qilish natijasida aniqlangan muhim jihatlar:

• Inklyuziv ta'limda individual yondashuv asosiy tamoyil sifatida e'tirof etiladi.

• Inklyuziv ta'lim tizimida o'qituvchilarning malakasini oshirish ham muhim omillardan biri hisoblanadi.

• Jamiyatning ijtimoiy inklyuziyaga bo'lgan munosabati ta'lim samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

• Maxsus ehtiyojli bolalarning inklyuziv ta'lim tizimida muvaffaqiyat qozonishi pedagogik va tibbiy xizmatlarning sifati bilan bog'liq.

Ushbu tadqiqot sifatli va miqdoriy yondashuvlar asosida olib borildi. Tadqiqot metodlari quyidagilarni o'z ichiga oladi:

• **Adabiyot tahlili:** Inklyuziv ta'limning turli mamlakatlardagi amaliyotlari va nazariy asoslari ko'rib chiqildi.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim modelining tibbiy, pedagogik va ijtimoiy jihatlarining o'zaro bog'liqligi va natijalarga ta'siri aniqlandi.

NATIJALAR. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki:

1. **Tibbiy yondashuv-** Nogironlikka ega bolalarni maxsus tekshiruvdan o'tkazish va individual reabilitatsiya rejalarini ishlab chiqish orqali ularning ta'limga tayyorgarligi yaxshilanadi. Ko'plab maktablarda defektolog va

logopedlar yetishmovchiligi mavjud. Reabilitatsiya markazlari bilan maktablar hamkorligining samaradorligi ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda. Psixologik yordam va tibbiy qo'llab-quvvatlash xizmatlarining mavjudligi bolalarning o'qish natijalariga ijobiy ta'sir qilmoqda.

2. **Pedagogik yondashuv**-Moslashtirilgan o'quv rejalarining mavjudligi bolalarning bilim olishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'qituvchilarning inklyuziv ta'lim metodikalarini bilish darajasi turlicha bo'lib, bu natijalarga ta'sir qiladi. Maxsus ta'lim metodikalaridan foydalanish dars jarayonining samaradorligini oshiradi. Individual yondashuv asosida o'qitilayotgan o'quvchilar standart usul bilan o'qitilayotgan o'quvchilarga nisbatan yuqori natijalarga erishmoqda.

3. **Ijtimoiy yondashuv**- Jamiyatning inklyuziyaga bo'lgan munosabati o'quvchilarning integratsiyasiga bevosita ta'sir qiladi. Ota-onalarning farzandlari uchun moslashuv jarayoniga jalb etilishi ta'lim samaradorligini oshiradi. Jamiyatdagi stereotiplarga qarshi targ'ibot ishlari natijasida ijtimoiy qabul darajasi oshmoqda. Ijtimoiy xizmatlar va nodavlat tashkilotlarning qo'llab-quvvatlashi inklyuziv ta'lim tizimini yanada samarali qilishga yordam bermoqda.

MUHOKAMA. Tibbiy-pedagogik-ijtimoiy modelning har uch jihati o'zaro bog'liq bo'lib, ularning muvozanatli ishlashi inklyuziv ta'limning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta'minlaydi. Tibbiy xizmatlarning yetarli emasligi pedagogik jarayonga to'sqinlik qilishi mumkin. Shu bilan birga, pedagoglarning maxsus metodikalardan foydalanish malakasi yetarli bo'lmasa, inklyuziv ta'lim samarasiz bo'lib qoladi. Ijtimoiy omillar, jumladan, ota-onalar va jamiyatning qo'llab-quvvatlashi muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'limning to'laqonli ishlashi uchun quyidagi tavsiyalar dolzarb hisoblanadi:

1. **Tibbiy xizmatlar takomillashtirilsin:** Har bir ta'lim muassasasida psixolog, defektolog va logoped xizmatlari kengaytirilsin.

2. **O'qituvchilarga maxsus tayyorgarlik berilsin:** Inklyuziv ta'lim metodikalarini o'qitish dasturlari kuchaytirilsin.

3. **Jamiyatda inklyuziya madaniyati shakllantirilsin:** Ijtimoiy loyihalar, seminarlar va targ'ibot ishlari kuchaytirilsin.

XULOSA. Inklyuziv ta'limning tibbiy-pedagogik-ijtimoiy modeli nogironligi yoki maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ta'lim imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mazkur model ta'limning samaradorligini oshirish, jamiyatning inklyuziyaga bo'lgan

munosabatini yaxshilash va bolalarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Tibbiy yondashuvning ahamiyati

Tibbiy xizmatlarning inklyuziv ta'lim jarayonida yetarlicha yo'lga qo'yilishi bolalarning jismoniy va psixologik tayyorgarligini yaxshilaydi. Maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish, psixologik va tibbiy yordam ko'rsatish inklyuziv ta'limning samarali ishlashiga xizmat qiladi. Biroq, ko'plab ta'lim muassasalarida defektolog, logoped va psixolog kabi mutaxassislar yetishmovchiligi tizimning rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda. Shuning uchun, bu sohaga davlat va nodavlat sektorlar tomonidan yanada ko'proq e'tibor qaratilishi zarur.

Pedagogik modelning roli

Maxsus moslashtirilgan o'quv rejalarining mavjudligi inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, individual ta'lim dasturlari asosida o'qitilgan bolalar umumiy ta'lim tizimiga qo'shilgan holda yuqori natijalarga erishmoqda. Pedagoglarning inklyuziv ta'lim metodikalari bo'yicha yetarlicha bilim va ko'nikmaga ega bo'lishi, ularning doimiy ravishda qayta tayyorgarlikdan o'tishi inklyuziv ta'lim samaradorligiga bevosita ta'sir qiladi. Shu sababli, maxsus malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ijtimoiy yondashuvning ta'siri

Jamiyatdagi inklyuziv ta'limga bo'lgan munosabatning ijobiy tomonga o'zgarishi maxsus ehtiyojga ega bolalarning integratsiyasini osonlashtiradi. Tadqiqot davomida ota-onalarning ta'lim jarayoniga jalb etilishi bolaning o'qishdagi natijalariga bevosita ta'sir qilishi aniqlandi. Shu bilan birga, jamiyatdagi stereotiplarga qarshi targ'ibot ishlari olib borilishi inklyuziv ta'lim tizimini yanada samarali qilishga yordam beradi.

Tavsiyalar. Tadqiqot natijalariga asoslanib, inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha quyidagi tavsiyalar ilgari suriladi:

Tibbiy xizmatlar sifatini oshirish: Ta'lim muassasalarida defektolog, logoped va psixolog kabi mutaxassislarni ko'paytirish, tibbiy reabilitatsiya markazlari bilan hamkorlikni kuchaytirish.

Pedagoglar malakasini oshirish: O'qituvchilarning inklyuziv ta'lim metodikalariga oid bilimlarini oshirish, doimiy ravishda treninglar va malaka oshirish kurslarini tashkil etish.

Ijtimoiy inklyuziyani mustahkamlash: Ota-onalar va keng jamoatchilikni inklyuziv ta'lim jarayoniga jalb etish, jamiyatdagi inklyuziv madaniyatni

shakllantirish bo'yicha targ'ibot va axborot tadbirlarini o'tkazish. Umuman olganda, inklyuziv ta'lim tizimi tibbiy, pedagogik va ijtimoiy jihatlardan samarali tashkil etilgandagina, barcha bolalar uchun teng ta'lim imkoniyatlari yaratilishi mumkin. Mazkur yondashuv inklyuziv ta'limni nafaqat huquqiy asosda, balki amaliy jihatdan ham mukammallashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. UNESCO. (2021). Inclusive Education: A Guide for Policy Makers. Paris: UNESCO Publishing.
2. Booth, T., & Ainscow, M. (2011). The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education.
3. Florian, L. (2014). The SAGE Handbook of Special Education. London: SAGE Publications.
4. Slee, R. (2018). Inclusive Education: From Policy to Practice. London: Routledge.
5. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. (2020). O'zbekistonda Inklyuziv Ta'limni Rivojlantirish Strategiyasi. Toshkent.
6. Mittler, P. (2012). Working Towards Inclusive Education: Social Contexts. London: David Fulton Publishers.

